

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Jazykový obraz světa vybraných českých pohádek a jejich reflexe u dětí předškolního věku

Bakalářská práce

Autor: Tamara Cikánová
Studijní program: B7310 Filologie
Studijní obor: Jazyková a literární kultura
Vedoucí práce: PhDr. Lukáš Zábranský, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Tamara Cikánová

Studium: P13720

Studijní program: B7310 Filologie

Studijní obor: Jazyková a literární kultura

Název bakalářské práce: **Jazykový obraz světa vybraných českých pohádek a jejich reflexe u dětí předškolního věku.**

Název bakalářské práce AJ: Linguistic Picture of the World of czech Fairy tales and their Reflection on preschool Children.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

V bakalářské práci budu analyzovat vybrané české literární a filmové pohádky a večerníčky a jejich vliv na dětské chování a vnímání světa. Nedílnou součástí práce je praktická část, jejíž podoba se opírá o pokyny vedoucího práce.

Prameny: Erben, Karel Jaromír: České národní pohádky. 165. vydání. Praha: Bystrov, 1995.
Filmové pohádky: S čerty nejsou žerty (1984) Tři oříšky pro Popelku (1976) Večerníček - Chaloupka na vršku (Česká televize 2006) **Literatura:** Bachelard, G. Poetika prostoru. Praha: Malvern 2009. Bachtin, M. M. Román jako dialog. Praha: Odeon 1980. Bettelheim, B. Za tajemstvím pohádek: Proč a jak je číst v dnešní době. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000. Hirschová, M. Pragmatika v češtině. Olomouc: Univerzita Palackého 2006. Chejnová, P. Zdvořilostní strategie. Praha: Univerzita Karlova 2012. Keller, J. Úvod do sociologie. SLON: Praha 2001. 4. vydání. Lévi-Strauss, C. Strukturální antropologie. Praha: Argo 2006. Lewis, D. Tajná řeč těla. Praha 1994. McQuill, D. Úvod do teorie masové komunikace. Portál 2002. Propp, J. V. Morfologie pohádek a jiné studie. Jinočany: H&H 1999. Sokol, J. Filosofická antropologie: člověk jako osoba. Portál, Praha 2002. Vaňková, I. - Nebeská, I. - Saicová Římalová, L. - Šlédrová, J. Co na srdci, to na jazyku. Karolinum, Praha 2005. Vaňková, I. Nádoba plná řeči: člověk, řeč a přirozený svět. Karolinum, Praha 2007.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Lukáš Zábranský, Ph.D.

Oponent: PhDr. Jiří Zeman, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 19.1.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 20. 5. 2016

.....

Děkuji panu PhDr. Lukáši Zábranskému, Ph.D., za vedení práce, ochotu, trpělivost, cenné rady a připomínky při jejím zpracování. Rovněž děkuji své rodině za podporu, kterou mi po celou dobu studia poskytovala, a svým dcerám Nele a Emě za podnětnou reflexi analyzovaných pohádek. Velký dík patří také učitelskému sboru Mateřské školy Čtyřlístek Všetaty, zejména paní Věře Bílé a Jeleně Darášové, za umožnění průzkumu reflexe pohádek u zdejších dětí. A dále také paní Martině Kovandové za souhlas s uveřejněním autorské pohádky její dcery.

Anotace

Cikánová Tamara. *Jazykový obraz světa vybraných českých pohádek a jejich reflexe u dětí předškolního věku*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016, 50 s.

Bakalářská práce

Bakalářská práce se zabývá jazykovým obrazem světa vybraných českých pohádek a jejich reflexí u dětí předškolního věku.

V teoretické části je zkoumána symbolika pohádkových motivů a její působení na rozvoj dětské psychiky, přiblížena teoretická východiska a provedeny analýzy vybraných českých filmových pohádek a večerníčkového seriálu, včetně jejich srovnáním s literárními předlohami. Účelem analýz je zhodnocení výchovného a vzdělávacího potenciálu uvedených snímků.

V praktické části jsou zpracovány výsledky průzkumu jejich reflexe u skupiny předškolních dětí a projekt vytvoření brožury pro rodiče nazvané *Řekněme to pohádkami aneb Jak využít pohádek při výchově dětí*, jejímž záměrem je ukázat veřejnosti možnosti praktického využití tohoto žánru při komunikaci s dětmi.

Cílem mé bakalářské práce je ukázat význam pohádek pro utváření základních morálních hodnot a poukázat na ně jako na možného pomocníka při výchově dětí.

Klíčová slova: jazykový obraz světa, pohádky, děti, analýza, reflexe, projekt

Annotation

Cikánová Tamara. *Linguistic Picture of the World of czech Fairy tales and their Reflection on preschool Children*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 50 pp. Bachelor Degree Thesis

This thesis deals a topic of the linguistic picture of the world of selected Czech fairy tales and their reflection on preschool children.

The theoretical part is exploring the symbolism of fairy-tale motifs and their influence on the development of children's psyche, describes theoretical background and realized the analysis of Czech fairy tales and TV bedtime story, including their comparison with literary templates. The purpose of the analysis is to evaluate the educational potential of said frames.

The practical part presents the results of a survey of their reflection in a group of preschool children and a project to create a booklet for parents named *Let's say with fairy tales - how to exploit fairy tales in the upbringing of children*, which aims to show the possibilities of practical use of this genre in communication with children.

The aim of my thesis is to show the importance of fairy tales shaping moral values and refer to them as on a possible helper in bringing up children.

Keywords: linguistic picture of the world, fairy-tales, children, analysis, reflection, project

Obsah

ÚVOD.....	7
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1.1 POHÁDKY.....	8
1.1.1 <i>Charakteristika a klasifikace pohádek.....</i>	8
1.1.1.1 Klasické pohádky.....	9
1.1.1.2 Moderní pohádky.....	9
1.1.2 <i>Hlavní motivy pohádek.....</i>	10
1.1.2.1 Dobro a zlo	10
1.1.2.2 Rodina.....	11
1.1.2.2.1 Rodinné morálky podle George Lakoffa.....	11
1.2 LINGVISTICKÁ VÝCHODISKA.....	12
1.2.1 Kognitivní lingvistika.....	12
1.2.2 Jazykový obraz světa.....	13
1.2.3 Konceptuální metafora.....	14
1.3 ANALÝZY VYBRANÝCH FILMOVÝCH POHÁDEK A VEČERNÍČKOVÉHO SERIÁLU.....	16
1.3.1 <i>Tři oříšky pro Popelku.....</i>	16
1.3.2 <i>S čerty nejsou žerty.....</i>	20
1.3.3 <i>Chaloupka na vršku.....</i>	26
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
2.1 Průzkum reflexe vybraných pohádek u předškolních dětí.....	28
2.2. Projekt bakalářské práce.....	30
3 ZÁVĚR.....	31
4 SEZNAM INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....	33
5 PŘÍLOHY.....	35

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat jazykovým obrazem světa vybraných českých pohádek a jeho vlivem na děti předškolního věku. Toto téma jsem si vybrala proto, že se mne v současné době problematika výchovy dětí osobně dotýká a hledám cesty k jejímu zkvalitnění. Hodnoty osvojené v raném věku jsou podle mne základem pro další vývoj lidské osobnosti. Vzorce chování a uvažování, které v dětství získáme, nás na vědomé i podvědomé úrovni ovlivňují celý život. Je tedy důležité, jaký obraz světa se nám do mysli ukládá, z jak kvalitních zdrojů budeme v budoucnu moci čerpat. Pohádky nám v tomto směru mohou velmi pomoci. Jsou blízké dětskému pohledu na svět a předkládají ve srozumitelných a jednoznačných obrazech poučení o základních morálních hodnotách, životních situacích i emočních stavech.

Záměrem mé bakalářské práce je prozkoumat, jaký obraz světa si prostřednictvím pohádek vytváříme, a zhodnotit, jaké podněty jsou pro děti nejpřínosnější. Pro konkrétní analýzy jsem si vybrala dvě populární české filmové pohádky *Tři oříšky pro Popelku* a *S čerty nejsou žerty*, a dále večerníčkový seriál *Chaloupka na vršku*, který sice není pohádkový, ale z výchovného pohledu zajímavý. Tyto snímky jsem si vybrala proto, že je považuji za zdařilé a obsahově přínosné. Analýzy jsou prováděny zejména z hlediska psychologie a kognitivního přístupu k jazyku.

Práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. V teoretické části uvádím charakteristiku pohádky, její hlavní motivy a význam pro vývoj dětské psychiky. Dále nastíním jazykovědných metod, použitých k analýzám jednotlivých pohádek. Poté následují samotné analýzy, včetně srovnání filmových verzí s jejich literárními předlohami.

Část praktická zahrnuje zpracování výsledků průzkumu reflexe uvedených pohádek u skupiny předškolních dětí z mateřské školy Čtyřlístek Všetaty a projekt vytvoření naučné brožury nazvané ***Řekněme to pohádkami aneb Jak využít pohádek při výchově dětí***, určené především rodičům předškolních dětí, a pojednávající o významu pohádek pro rozvoj dětské osobnosti a možnostech praktického využití pohádkových motivů při každodenní komunikaci s dětmi. Jejím hlavním cílem je ukázat rodičům jedinečný výchovný a vzdělávací potenciál pohádek a současně jim přiblížit jazykovědný přístup, který je laické veřejnosti méně známý, ale dle mého názoru velmi podnětný a obohacující běžný pohled o nový rozměr.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 POHÁDKY

1.1.1 Charakteristika a klasifikace pohádek

Pohádka bývá charakterizována jako krátký epický útvar, pocházející z lidové slovesnosti, založený na smyšleném příběhu s fantastickými prvky, který není vázán na konkrétní čas a prostor (*Za oněch časů v jedné daleké zemi...*) a v němž často vystupují nadpřirozené bytosti a působí kouzelné síly. Základním motivem pohádek bývá boj dobra se zlem, reprezentovaný jasně vymezenými kladnými a zápornými postavami.

Dle Machkova Etymologického slovníku jazyka českého (1968) zamenalo slovo *pohádka* staročesky hádanku, záhadu, spor, a zároveň také rozmluvu. Dále je zde uvedeno, že podle Josefa Jungmanna pochází novočeský význam „báchora, smyšlenka“ z polštiny, od polského "gadać" (mluviti, vyprávěti, tlachati), které je praslovanského původu a příbuzné se staroindickým "gádati" (mluví).¹

Pohádky mají za úkol děti bavit, vzdělávat, rozvíjet jejich fantazii i vyjadřovací schopnosti a vštěpovat jim morální hodnoty. Prostřednictvím symbolů a jasně strukturovaných obrazů jsou v nich vyjádřeny základní principy lidského života.

Podle českého folkloristy Bohuslava Beneše (1990) se člení zpravidla dle míry přítomnosti nadpřirozených sil:²

1. Pohádky kouzelné (fantastické) – založené na působení nadpřirozených sil, běžně se zde vyskytují kouzelné bytosti (víly, vodníci, čarodějnice, atd.), zvířata (pták Ohnivák) nebo předměty (zlaté jablko, živá voda, atd.).
2. Pohádky zvířecí – hlavními postavami jsou zde zvířata, jednající a mající vlastnosti jako lidé. Jsou blízké bajce, ačkoliv nemívají tak výrazný mravoučný charakter. Jedná se o jeden z nejstarších typů pohádek.
3. Pohádky legendární – jejich děj se opírá o legendární a mytické postavy, např. z Bible, zasazené do světského prostředí.

1 MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Vyd. 2. Praha: Academia, 1968, str. 467.

2 HOLUBOVÁ, L. *Archetypy hrdinů v současných českých pohádkách a jejich percepce dětmi*. Plzeň, 2012. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická, katedra psychologie.

4. Pohádky realisticko/novelistické – nejnovější typ pohádek, kde je působení nadpřirozených sil omezeno na minimum nebo potlačeno úplně a nositeli děje jsou zde reální lidé, nuceni spoléhat především sami na sebe. Samostatnou kapitolou novelistických pohádek jsou pohádky o čertech.

Dále se ještě pohádky rozlišují na tzv. klasické (folklórní) a moderní (autorské).³ Liší se od sebe především dobou svého vzniku, známostí jejich autora i po stránce obsahové.

1.1.1.1 Klasické pohádky

Mají kořeny v ústní lidové slovesnosti. Byly předávány z generace na generaci a nebývá znám jejich autor, jenom většinou jejich sběratel. Jejich hlavní témata se zachovala dodnes, ačkoliv často v několika možných verzích, přizpůsobených době, místním zvykům nebo osobě autora, který je nově převypráví. Nadpřirozeno je v nich zastoupeno velkou měrou.

Přestože vznikly dávno před rozvojem techniky, poselství, v nich ukryté, je stále živé, neboť obsahuje hodnoty času nepodléhající. Potřeba bezpečí rodiny, nalezení životního smyslu i schopnosti dokázat se vyrovnat s různými situacemi byly tehdy v lidských myslích přítomny podobně jako dnes.

Obsahují jasnou a hlubokou symboliku, odkazující ke skutečnému fyzickému a duševnímu vývoji člověka. Ukazují, že je nezbytné tento přirozený vývoj přijmout, aby mohlo být dosaženo zdárného výsledku daných situací.

1.1.1.2 Moderní (autorské) pohádky

Tzv. moderní neboli autorské pohádky vznikají většinou v současnosti, i když jejich počátky by se daly vysledovat již ve středověku. Mají známého autora a nezpracovávají pouze klasická témata, ale mohou mít příběh i postavy zcela nově vymyšlené nebo náměty kombinovat. Odrážejí soudobou společenskou situaci a témata, která se děti v dnešní době dotýkají. Bývají méně fantastické než pohádky klasické. Jejich kladným rysem je i častý humor, který zvyšuje jejich atraktivitu pro děti i dospělé. Bohužel ne vždy je ve všech

3 HOLUBOVÁ, L. *Archetypy hrdinů v současných českých pohádkách a jejich percepce dětmi*. Plzeň, 2012. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická. Katedra psychologie.

„moderních“ pohádkách uchován původní morální obsah, přítomný v pohádkách klasických vždy. Je tedy dobré věnovat výběru pohádek zvýšenou pozornost a zvažovat, co je pro děti přínosné a co nikoliv. Někdy je až zarážející, jaké příběhy jsou dětem - ať již v knižní nebo audiovizuální podobě - předkládány.

1.1.2 Hlavní motivy pohádek

1.1.2.1 Dobro a zlo

Nejčastějším motivem pohádek je boj dobra se zlem, reprezentovaný soupeřením kladných a záporných hrdinů či nadpřirozených sil. Boj vždy končí vítězstvím dobra a potrestáním či potlačením zla.

Přesně definovat dobro a zlo je poměrně složité. Obecně platí, že „dobré“ je to, co je v souladu s lidským životem, a „zlé“ naopak vše, co jej ohrožuje.

Poměrně výstižná je definice čtyř typů zla filozofa Jan Sokola, kterou uvádí v knize *Člověk a náboženství*.⁴

Podle této definice jsou prvním typem věci objektivní, jako je hlad, nemoc, bolest a smrt. Nepocházejí z lidské vůle a jsou ovlivnitelné jen do určité míry – člověk se je snaží eliminovat nebo oddálit, i když zároveň chápe, že k životu patří.

V druhém případě zla jsou tyto události zapříčiněné člověkem – vraždy, války, týrání, úmyslně způsobené nehody, apod. Jde již o cílený a promyšlený akt.

Třetím typem zla jsou záporné lidské povahové vlastnosti jako sobectví, bezohlednost, lhostejnost, hrabivost či zbabělost. Nejsou přímo adresné, ale jejich ničivé účinky tkví v přehlížení zájmů a citů druhých. Takoví lidé nechovají vůči svým obětem osobní antipatie, ale používají je jako prostředky k dosažení svých cílů nebo naopak eliminují jejich působení, pokud jim překáží.

A čtvrtý typ zla také není násilný, ale opět může výrazně poškodit lidi, kteří se stanou jeho oběťmi. Jedná se o lži, podvody, porušení daného slova, nevěru, atd. Narušují lidské vztahy a podrývají důvěru ve společnosti, i když na rozdíl od předchozího typu však postihují pouze osoby, které na něj určitým způsobem přistoupí.

4 SOKOL, J. *Člověk a náboženství*, Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-886-4, str. 219.

Pro děti představují „dobro“ a „zlo“ jasně vymezené protipóly. Na stejných základech je vystaven i pohádkový příběh, ukazuje dětem protiklady mravních hodnot, aby později na základě těchto poznatků a získaných životních zkušeností mohly porozumět i jejich vzájemnému prolínání. Principy dobra a zla jsou personifikovány v jednoznačně čitelných postavách.

1.1.2.2 Rodina

Dalším častým námětem pohádek je téma rodinných vztahů, většinou zobrazených v nějaké své vyhocené formě. Bývají ukázány konfliktní vztahové situace, ztráta rodičů, odvržení a ponížení rodičem náhradním - „nevlastním“, sourozenecká rivalita a žárlivost (např. Popelka), na druhé straně ale také jejich protipól, rodina milující a ochraňující, a význam sourozenecké spolupráce (např. Jeníček a Mařenka).

Zlo v tomto případě zpravidla představují macechy a nevlastní sourozenci, snažící se hlavního hrdinu či hrdinku zbavit práv na majetek i možnosti rozhodování o vlastním životě, zabránit mu v cestě ke štěstí nebo ho dokonce v krajním případě ze svého života odstranit. Otec, ať již vlastní či nevlastní, většinou v takové rodině buď vystupuje značně pasivně, sám omezen vlivem dominantnější ženy, nebo zde chybí úplně. V tomto modelu je zobrazena problematika nevyrovnaných partnerských vztahů a její dopad na fungování rodiny.

Ukazována je i nutnost přirozeného osobního vývoje, cesta k dospělosti a samostatnosti. Proto mnoho pohádek končí svatbou nebo nalezením životního partnera.

1.1.2.2.1 Rodinné morálky podle George Lakoffa

Americký lingvista, filozof a kognitivní vědec George Lakoff rozeznává dle přístupu k výchově dětí dva rodinné modely – konzervativní Model přísného otce a liberální Model vychovávajícího a pečujícího rodiče.⁵ Tyto metafory rodiny aplikuje na politickou scénu, kdy ukazuje rozdíly v přístupu politických stran konzervativců a liberálů.

Podle této teorie je v rodině, kde je uplatňován Model přísného otce, hlavní autoritou otec (nebo dominantnější z rodičů), který od dětí vyžaduje jednoznačnou poslušnost a vychovává je k samostatnosti pomocí fyzických trestů. Díky tomu si má dítě vypracovat dostatečnou vnitřní sílu, aby bylo schopno obstát i bez pomoci rodičů. Pokud je tato výchova úspěšná, dítě

5 LUKESŠ, D. *Morální politika podle Lakoffa* [online]. Dominik Lukeš [cit. 3. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.dominiklukes.net/bibliography/morlnpolitikapodlelakoffa>

zvládá samostatný život. Pokud, podle tohoto modelu, rodiče zasahují do života svých dospělých potomků, znamená to, že jejich výchova nebyla správná nebo tím narušují jejich samostatnost.

Model vychovávajícího a pečujícího rodiče naopak považuje výchovu dětí za stálou péči o jejich fyzické i duševní zdraví. Neznamená to děti rozmazlovat, ale projevovat jim lásku a pomáhat nacházet vlastní cestu, aby i v případě prohřešků měli zájem se sami polepšit bez nutnosti přísných trestů. Pro tento model je důležité, aby se o péči a výchovu oba rodiče dělili.

Dá se říci, že obě morálky vedou k samostatnosti, jenom každá jinou cestou. Naše společnost se v dnešní době přiklání spíše k druhému, liberálnímu modelu, vychovávat děti s citem a snahou vysvětlit jim, jak svět funguje a jakým způsobem v něm obstát, fyzické tresty bývají používány spíše jen v krajních případech. Liberální výchova však nesmí dospět do extrémů absolutní tolerance, která poté výchovnou funkci postrádá. Děti musí znát hranice svého jednání, i když jsou vychovávány s citem.

Mnoho pohádek se svým celkovým charakterem řadí do Morálky přísného otce, zejména díky zřetelnému rozlišení dobra a zla, symbolice zobrazovaných hříchů dle křesťanské morálky, i jejich přísnému, často fyzickému, potrestání.

Pokud zkoumáme morálky přímo v konkrétních zobrazovaných rodinách, najdeme tam oba zmíněné typy. U vlastních rodin, stojících na straně dobra, převažuje spíše model pečujících rodičů, spolupracujících a vychovávajících s láskou. Přísné a fyzické tresty používají zpravidla rodiče nevlastní, „zlí“. Takovéto znázornění souzní s celkovým současným pohledem na výchovu dětí.

1.2 LINGVISTICKÁ VÝCHODISKA

1.2.1 Kognitivní lingvistika

Kognitivní lingvistika (nebo kognitivní přístup k jazyku⁶) je jazykovědná disciplína zabývající se vztahem jazyka a myšlení. Je součástí kognitivních (poznávacích) věd, které zkoumají povahu a fungování lidské mysli. Kognitivní přístup k jazyku zjišťuje, jak lidská mysl pracuje s jazykem a jazyk s lidskou myslí, co o ní jazyk vypovídá. Vychází z

6 VAŇKOVÁ, I., NEBESKÁ, I. *Co na srdci, to na jazyku*, vyd. 1. Praha, Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0929-3, str. 22.

předpokladu, že „jazyk je součástí poznávání a poznání (cognition), podílí na tom, jak světu rozumíme, jak ho kategorizujeme, jaký obraz světa si vytváříme a jak ho předáváme dál“.⁷

Podle tohoto přístupu vypovídá jazyk mnoho podstatného o našem myšlení, chápání, hodnocení jednotlivých jevů i našem vztahu k nim.⁸

Kognitivní lingvistika se z ostatních věd vyčlenila zhruba v 80. letech minulého století a dnes má poměrně široký záběr zájmů a disciplín, které se často vzájemně prolínají. Je úzce spjata s psychologií a společenskými vědami.

1.2.2 Jazykový obraz světa

Pojem jazykový obraz světa⁹ označuje jeden z přístupů kognitivní lingvistiky, založený na předpokladu, že jazyk, kterým mluvíme, ovlivňuje to, jaký obraz světa si vytváříme. Zkoumá, jak pomocí jazyka svět konceptualizujeme a kategorizujeme vnímané jevy. Zaměřuje se na člověka jako na součást jazykového společenství. Každý jazyk podle něj odráží způsob myšlení dané kultury. Vše, co vnímáme, označujeme pojmy, ustálenými v jazyce, který používáme, a jeho prostřednictvím interpretujeme své myšlenky našemu okolí. Pomocí jazyka pojmenováváme a třídíme naše představy o světě a všechny informace, které ze slov získáváme, ovlivňují náš pohled na život.

Z jazykového projevu můžeme o daném člověku vyrozumět mnoho důležitého. A to i v případech, že dotyčný lže, neboť ve chvíli, kdy se dozvíme pravdu, uděláme si v důsledku toho o jeho charakteru odpovídající představu.

U dětí je spojení mysli a řeči velice přímé, většinou bezprostředně říkají, co si myslí a nepřemýšlí dopředu, zdali to říkat mají nebo ne. Prostě sdělí to, co zrovna potřebují, všemi momentálně dostupnými prostředky. Jejich mluva je tedy poměrně jednoznačným odrazem jejich pohledu na svět.

Provázanost slova a obrazu je patrná i jazyce samotném. Vše, co ve slovech slyšíme, si zároveň i vizualizujeme, a o slovech také často mluvíme jako o něčem, co se je spojeno s viděním – mohou něco *ukázat*, *naznačit*, *nastínit*, *načrtnout* nebo *osvětlit*, zároveň se jimi dá něco *zakrýt*, *zastříit*, *zkreslit* či *maskovat*. Když si o něčem nebo někom ujasníme poznatky,

7 VAŇKOVÁ, I., NEBESKÁ, I. *Co na srdci, to na jazyku*, vyd. 1. Praha, Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0929-3, str. 21.

8 VAŇKOVÁ, I., NEBESKÁ, I. *Co na srdci, to na jazyku*, vyd. 1. Praha, Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0929-3, str. 12.

9 Pochází z Polska, kde se stal centrálním pojmem zdejší kognitivní jazykovědy (VAŇKOVÁ, I. *Co na srdci, to na jazyku*, vyd. 1. Praha, Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0929-3, str. 47).

říkáme, že jsme si o tom či o něm udělali představu nebo *obrázek*. A i ve slovníku synonym najdeme ke slovu *představa* mimo jiné slovo *obraz*.

I v literatuře se to v názvech děl „*obrazy*“ jen hemží, ať již jde o cestopisy nebo pohledy do historie, *obrazy* či *obrázky* nebo *črty* z krajů, dějin, života a přírody jsou mezi českými tituly hojně zastoupené.

A samozřejmě zde jsou tzv. *obrazná pojmenování* (přenášení významů), kterých je hojně užíváno nejen v literatuře ale například i v rétorice, kde bývají součástí veřejných projevů známých osobností. Výrazy takového charakteru se v mluvě občas uvádějí slovy „*obrazně řečeno*“. Díky svému charakteru jsou v popředí zájmu kognitivních jazykovědců. Jedním z nejzkoumanějších a v lidské mluvě nejrozšířenějších je metafora.

1.2.3 Konceptuální metafora

Jazyková metafora obecně znamená pojmenování věci nebo jevu na základě podobnosti s jinou věcí nebo jevem. Je kategorií jazyka a umělecké literatury, američtí kognitivní lingvisté George Lakoff a Mark Johnson však zjistili, že tento rámeček přesahuje, že je více než jevem jazykovým spíše záležitostí lidského myšlení. Podle jejich teorie konceptuální metafory je metafora přímým účastníkem pojmotvorných procesů. Pojmy nám strukturují vše, co vnímáme a k čemu zaujímáme postoj.¹⁰

Používání metafor je v každodenním myšlení a vyjadřování automatické. Abstraktní pojmy často strukturujeme pomocí pojmů fyzických, na základě naší smyslové zkušenosti se světem, prostorem a věcmi, které nás obklopují. Kognitivní lingvisté zjistili, že právě tělesnost hraje v našem myšlení a přístupu ke světu velice důležitou roli.¹¹

Výstižně to popsal George Lakoff v předmluvě své knihy *Ženy, oheň a nebezpečné věci*: „Myšlení je závislé na těle, to znamená, že struktury, které používáme při sestavování pojmových systémů, vyrůstají z našich tělesných zkušeností a dávají smysl v jejich kontextu. Navíc jádro našich pojmových systémů je přímo ukotveno ve vnímání, pohybech těla a zkušenostech fyzické a sociální povahy. Myšlení je imaginativní v tom smyslu, že pojmy, které nejsou přímo ukotveny ve zkušenosti, jsou zastoupeny metaforami, metonymiemi a mentální obrazností - jež všechny přesahují doslovné zrcadlení neboli zobrazení vnější skutečnosti. Právě tato imaginativní schopnost umožňuje "abstraktní" myšlení a dláždí myslí

10 LAKOFF, G., JOHNSON, M. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host 2014, ISBN 978-80-7491-152-1, str. 15.

11 NEBESKÁ, I. *Co na srdci, to na jazyku*. vyd.1. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0929-3, str. 96.

cestu mimo to, co můžeme vidět nebo čeho se můžeme dotknout.“¹²

Ukotvení v tělesnosti je patrné zejména u dětí, které ještě nejsou schopny abstraktní pojmy v plném rozsahu chápat. To, co vnímají, je pro ně záležitostí činnosti fyzických objektů.

Jako příklad metaforických pojmů můžeme použít například metaforu rodiny, jejíž téma je v této práci rozebíráno i z jiných hledisek. Rodina je společenství, což je pojem svým způsobem nefyzický, a tak o ní, či o něčem, co s ní souvisí, mluvíme jako o živé bytosti nebo fyzickém objektu. Často se o ní vyjadřujeme stejně jako například o rostlině, stavbě nebo kruhu. Tak vznikají metaforické pojmy RODINA JE ROSTLINA, RODINA JE STAVBA a RODINA JE KRUH.

RODINA JE ROSTLINA – má své *kořeny, kmen, větve a plody*. O početné rodině říkáme, že je *rozvětvená*, dějiny rodu nazýváme *rodokmen*, kterému se také říká *rodinný strom* a bývá tak i zobrazován. Děti označujeme jako *přírůstky*.

Tento metaforický pojem spadá i pod metaforu rodiny jako živé bytosti, zejména jejího těla s řídicí částí – *hlavou*. Jako *hlava rodiny* bývá většinou označována osoba, která v rodině nejvíce rozhoduje a přijímá za ni největší zodpovědnost. Tradičně tak bývá nahlíženo na otce.

RODINA JE STAVBA – *zakládáme ji, budujeme, chceme, aby byla stabilní, uvnitř ní se cítíme v bezpečí, zastřešuje nás*. Dá se však také *zničit, rozbít*, může se *otřást v základech*. Důležitým pojmem je metafora *rodinného krbu*. Přirovnání rodiny ke stavbě obrazně prostupuje většinou pohádkových rodinných motivů, často bývá zobrazována buď stabilita rodiny jako opěrný bod, nebo naopak její rozbítí a narušení.

Představa rodiny jako *kruhu* je v češtině také velmi rozšířenou metaforou. Symbolizuje pouto, které lidi spojuje, obepíná a ochraňuje. Je spojena s láskou, péčí, bezpečím a soukromím.

12 LAKOFF, G. *Ženy, oheň a nebezpečné věci*. vyd.1. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-78-X

1.3 Analýzy vybraných filmových pohádek a večerníčkového seriálu

1.3.1 *Tři oříšky pro Popelku*

Filmovou pohádku *Tři oříšky pro Popelku* natočil v roce 1973 v československo/východoněmecké koprodukcí režisér Václav Vorlíček, podle scénáře Františka Pavlíčka, s Libuší Šafránkovou a Pavlem Trávníčkem v hlavních rolích. Literární předlohou pro film byla pohádka Boženy Němcové *O Popelce*.¹³

Tato pohádka je velmi oblíbená u nás i v zahraničí, moderní zpracování oživuje klasické téma a více ho tak přibližuje současnému divákovi. Pro svou poetiku, živost a humor je výborně přijímána dětmi téměř všech věkových kategorií.

Charakteristika pohádky a odlišnosti od jiných verzí příběhu o Popelce

Svým charakterem, z hlediska přítomnosti nadpřirozena, spadá tato pohádka do žánru pohádky realisticko/novelistické – působení nadpřirozených sil je zde omezeno na minimum a nositeli děje jsou reální lidé. V podstatě jediným kouzelným předmětem jsou tři oříšky.

Tato filmová pohádka je modernější verzí klasické pohádky *O Popelce*. Základní děj pohádky je zachován, v mnoha momentech se však tento příběh od klasického liší:

1. Nevlastní sestra je zde jenom jedna, může symbolizovat rozmazleného jedináčka, strhujícího na sebe veškerou matčinu pozornost. Otec již zde není, z rozhovorů je však patrné, že za jeho života měla Popelka v rodině normální postavení a macecha ji neutlačovala.
2. Doba konání plesu je zkrácena na pouhý jeden den, proces oficiálních námluv se tak urychluje, ale předchází mu opakované osobní setkání hlavních hrdinů již v době před plesem.
3. Zčásti jiný je i obsah tří oříšků, kdy první, v jiných verzích plesové, šaty nahrazuje mužský oděv. Ten je i vyjádřením mužského aspektu Popelčiny osobnosti, otcem vychovávané, podle slov macechy, spíše jako chlapec.
4. Postava Popelky vyniká svým temperamentem a přibližuje se tak více obrazu dívek v

¹³ Česko-slovenská filmová databáze. *Tři oříšky pro Popelku* [online]. CSFD [cit. 10. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/9430-tri-orisky-pro-popelku/prehled/>

moderní společnosti než pasivní roli žen v minulosti. Přílišná pasivita by mohla být současnému divákovi nepříjemná a spojená s určitou mírou hlouposti či stupidity. Vzдорovitost a jisté sebevědomí naopak činí z Popelky osobu aktivní a schopnou vyrovnávat se s problémy, které jí život přináší.

5. Moderněji pojatá je i postava prince, svým chováním zpočátku připomínajícího vzpurného a domýšlivého „floutka“, který dává přednost zábavě před povinnostmi a je prostořeký (i když autoritu rodičů do značné míry ctí). Změní ho až láska k Popelce.
6. Děj oživují i určité humorné situace, např. scéna na plese, kdy prince provede tanečním parketem korpulentní princezna Droběna (v podání Heleny Růžičkové), výsměch urozených pánů dvorské etiketě a vážnému preceptorovi i některé repliky hlavních hrdinů (např. Popelčino odseknutí urozeným pánům: „*Až naprší a uschne, pitomci!*“ či princova reakce na královo pokárání ohledně nechuti do ženění: „*No jo, když Ty sis bral maminku, kdežto mně vnucuješ samé cizí holky...*“)¹⁴.

Hlavní motivy

Hlavním tématem této pohádky je Popelčina cesta za osvobozením z područí chamtivé macechy, která ji po smrti otce připravila o všechna práva na majetek a rovnocenné postavení a degradovala ji na pouhou děvečku. Z tohoto postavení jí pomůže nejen kouzlo, ale i odvaha vyjít vstříc šanci na lepší život. Důležitý je zde i osobnostní vývoj hlavních hrdinů, symbolizující fyzické i duševní zrání. Ústředním motivem jsou mezilidské vztahy, rodinné a partnerské.

Zlo je zde ztělesněno v postavách macechy a její dcery, představují lakotu, závist a krutost, současně ale i jistou intelektuální omezenost. Jsou zosobněním cizího, nepřátelského, zrádného elementu.

Kromě již zmíněného soupeření dobra se zlem je zde významným motivem ztráta rodičů, a tím pádem i zázemí a jistoty.

Rodinné morálky

Celkově spadá pohádkový příběh Popelky do morálky přísného otce, vzhledem k jednoznačnému rozlišení dobra a zla, vlastní a cizí rodiny, i konečnému trestu za špatné

14 *Tři oříšky pro Popelku* [film]. Režie Václav Vorlíček. Československo, NDR, 1973.

skutky. Ten sice není v tomto případě fyzický, ale ponižující v podobě veřejné ostudy a překažených plánů na zbohatnutí.

Modely konkrétních rodin v této pohádce jsou již poněkud rozmanitější a mohou obsahovat morálky obě.

Jak vyplývá z filmových dialogů, Popelčina původní rodina byla dříve dobře fungující, matka i otec byli oba modely pečujících rodičů. Svou dceru vychovávali s láskou a porozuměním. A přestože se později dívka dostala do područí macechy, vykazovala i v podřízeném postavení rysy samostatného, sebevědomého a kultivovaného člověka.

Na vztah macechy k Popelce v podstatě nelze vztáhnout ani jeden z uvedených rodinných modelů, neboť k ní nepřistupuje jako k dceři, ale jako ke svému soupeři, kterého udržuje v postavení svého poddaného. Vyžaduje po dívce bezmeznou poslušnost pod hrozbou trestů, nečiní tak ovšem s úmyslem vychovat ji k samostatnosti, ale naopak ve snaze všechnu její vnitřní sílu potlačit. Děvče se nemá naučit obstát bez pomoci tohoto rodiče, ale slepě jej poslouchat jako svou paní. Takovýto přístup není liberální ani konzervativní, ale spíše absolutistický a despotický, což je v současné společnosti nepřijatelné, i na poli politickém.

Ani přístup této ženy k vlastní dceři není příkladem dobré výchovy, svou přehnanou péčí a nekritickou pozorností z ní vychovává sebestředného, sobeckého a líného člověka. Nedá se říci, že by dceři pomáhala najít vlastní cestu, tu spíše diktuje podle svých představ, a dle toho určuje každý dceřin krok. Takováto výchova rovněž k samostatnosti nevede a nevykazuje ani rysy zdravé liberální rodinné morálky, neboť je dítě v tomto případě nekriticky rozmazlováno.

Naproti tomu královská rodina je prototypem rodiny plně funkční. Král i královna jsou modely pečujících rodičů, o výchovu syna se dělí, dávají mu stabilní zázemí a lásku a pomáhají mu nacházet vlastní cestu i odpovědnost za svůj život bez používání přísných trestů. Král je přirozenou autoritou, která však nevyplývá z vyžadování slepé poslušnosti, ale z úcty a respektu. Stanovuje pevné, nikoliv však příliš striktní hranice, takže syn má možnost vlastního vyjádření a rozvoje. Královna je příkladem milující matky, která i přes svou shovívavost a mírné jednání neztrácí přirozený respekt, představuje klidnou sílu, která dokáže citlivým způsobem urovnávat případné spory mezi otcem a synem. Syn ovšem není tímto liberálním přístupem nikterak rozmazlován, na dodržování nutných pravidel oba rodiče důsledně dbají.

Příkladná je i vzájemná úcta mezi oběma rodiči, která je pro dobré fungování rodiny nezbytná a potomkům se stává vzorem pro jejich budoucí vztahy. Tento obraz je tedy velmi

vhodný k předkládání dětem jako vzoru zdravě fungující, péči a jistotu poskytující rodiny.

Tento rodinný model je dobrým příkladem i z hlediska morálky politické, na státnické úrovni je královská rodina se svým laskavým a zároveň svrchovaným přístupem uznávanou autoritou, které lidé projevují úctu a náklonnost. Král je všemi respektován, ve své politické činnosti je aktivní, jistý a spravedlivý. Tato morálka by mohla být ukázkovým vzorem správné politiky.

Popelka a macecha v českém obrazu světa

Jazykový obraz těchto postav je v českém jazyce značně ovlivněn touto pohádkou.

Popelka bývá označení pro nepřítel pohlednou a neupravenou ženu, nebo ženu, která projde pozitivní proměnou své vizáže. Stejně jako u hlavní hrdinky této pohádky je tu naznačena cesta od nepřítelivého vzhledu a nízkého sebevědomí k atraktivitě a sebejistotě.

Popel, od něhož odvozuje hlavní hrdinka své jméno, býval díky spojitosti s rodinným krbem symbolem mateřského obstarávání základních potřeb. Udržování ohně bylo důležitým úkolem nejen v domácnosti, ale i na poli posvátném. Další archaický význam popela byl ale spjat s truchlením a smutkem, se smrtí a zánikem. V případě Popelky má pravděpodobně také dvojí smysl – na jedné straně může symbolizovat dětství a domov s péčí původní matky, nyní proměněný již jen ve vzpomínku, na straně druhé truchlení, které následuje po ztrátě této matky.¹⁵

Odvržení k popelu, špíně a jejímu uklízení značí hlubokou degradaci na nejnižší stupeň domácnostní, rodinné i společenské hierarchie, postavení služky vykonávající ty nejpodřadnější, špinavé, opovrhované práce. O popelu jako o špíně i mluvíme, můžeme se od něj *umazat, zaprášit, znečistit* a proto ho chceme *vynést, zamést a smýt*.

Popel znamená zánik nejen v symbolech, ale i v jazyce – o něčem, co bylo zničeno, se říká, že *lehlo popelem* nebo se *obrátilo v popel*. Označuje také poslední pozůstatek, po kterém již nic dalšího není – *nezbyde ani popel, neřekl ani popel*. O obnovení něčeho zničeného nebo velmi poškozeného se říká, že to *povstalo z popela*.

V této pohádce je popel v podstatě to jediné, co Popelce zbylo z původního *rodinného krbu*. Její vlastní rodina *lehla popelem* a jediné, čemu se ve svém domě může věnovat, je uklízení špíny, odpadků a *popela*.

Macecha je pro nás označením převážně negativním, představuje opak laskavé, pečující a

15 ČERNOUŠEK, M. *Děti a svět pohádek*, vyd.1. Albatros, 1990. ISBN 80-00-00060-1, str. 63.

milující matky. Je symbolem všeho cizího, chladného a bezcitného. Někdy tak mluvíme i o vlastních matkách, které své děti zanedbávají nebo se k nim nějak nehezky chovají. I když je z jazykového hlediska slovo „*macecha*“ v podstatě pouze výraz pro nevlastní matku, tj. matku vyvdaného dítěte, je často vnímáno spíše jako nadávka. I po stránce zvukové je toto slovo lidmi většinou přijímáno negativně. Na rozdíl od jemného, melodického „*maminka*“, zní „*macecha*“ tvrdě a odtažitě.

Shrnutí

Tuto filmovou pohádku považuji pro současné příjemce za vhodnou a srozumitelnou. Zpracování klasické předlohy je přizpůsobeno uvažování dnešní doby a dle mého názoru schopné obstát i u generací následujících. Svým nenásilným laděním odpovídá současnému společenskému smýšlení. Zlo tady není potrestáno nijak drasticky, jde spíše o ztrátu moci nad hlavní hrdinkou, neúspěch zamýšlených plánů získat lepší postavení díky sňatku s princem a zostuzení při odhaleném podvodu, to vše jako reálný důsledek špatného počínání.

Dobro není zosobněno nedosažitelnou dokonalostí, ale je založeno na „obyčejných“ lidských hodnotách a citech, což jej činí pro lidi uvěřitelnější a snáze aplikovatelné ve skutečném životě.

Audiovizuální stránka této filmové pohádky je podle mne na vysoké úrovni, film je výpravný, zasazený do zajímavých exteriérů. Hlavní postavy jsou plastické a realistické, svým chováním dnešnímu člověku blízké, takže mohou dobře předávat zamýšlené poselství.

1.3.2 *S čerty nejsou žerty*

Pohádku *S čerty nejsou žerty* natočil roku 1984 režisér Hynek Bočan, na motivy pohádky Boženy Němcové *Čertův švagr*. Na scénáři se kromě samotného režiséra podílel scénárista Jiří Just. V hlavních rolích se představili Vladimír Dlouhý (Petr Máchal) a Ondřej Vetchý (čert Janek).¹⁶

Tato pohádka patří, stejně jako pohádka *Tři oříšky pro Popelku*, mezi jedny z nejnámějších a nejoblíbenějších českých filmových pohádek. Vedle poutavého děje a zdařilé

16 Česko-slovenská filmová databáze. *S čerty nejsou žerty* [online]. CSFD [cit. 15. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/821-s-cert-y-nejsou-zerty/prehled/>

vizuální stránky činí pohádku přitažlivou i originální humorné dialogy a skvělé výkony předních českých herců.

Charakteristika pohádky

Jak již bylo napsáno v kapitole o klasifikaci pohádek, pohádky o čertech spadají do kategorie pohádek realisticko-novelistických, jsou však její samostatnou částí. V této pohádce jsou čerti jedinými kouzelnými bytostmi a veškerá kouzla či kouzelné předměty jsou výhradně v jejich moci. Jinak je děj založen na lidech bez magických schopností. Reálný a kouzelný svět se prolínají, ale jsou jasně odlišené.

Ústředním tématem této pohádky jsou mezilidské vztahy a otázka spravedlnosti a trestu za špatné skutky.

Peklo zde představuje dozor nad dodržováním morálky a trestající instanci. Poctiví lidé se jej bát nemusí, naopak v něm mohou najít i zastání. Dalo by se říci, že to je jev typický pro české prostředí, že se náš člověk se dokáže domluvit i s čertem. Ovšem v této pohádce je jasně dané, že je to možné jen u člověka dobrého charakteru. Hlavní hrdina navíc čertovi při výkonu spravedlnosti pomáhá.

Srovnání s literární předlohou

I tato filmová pohádka se od literární předlohy trochu liší, i když základ příběhu je stejný. Rozdíly v této verzi:

1. Kníže a jeho dcery figurují již od začátku a stejně tak je vysvětlena příčina knížecí chudoby. Knížecí dcery jsou jenom dvě – hodná Adélka a marnivá Angelína (v předloze se jmenuje Angelína dcera hodná). Hlavní hrdina Petr se s nimi setkává již v průběhu děje a ne až ke konci.
2. Větší změna je u čertů, kdy oproti předloze, kde je čert jenom jeden a nedochází k omylu při odnášení Doroty Máchalové, je zde čertů v pekle mnoho a jsou organizovaní podle dané hierarchie v čele s Luciferem. I čert Janek a jeho spolupráce s Petrem je tady navíc.
3. Pekelný dar je také jiný – nejde zde o kouzelný měšec, ale kabát s bezednými kapsami.

4. V popředí je zde humorná stránka, zejména u čertů v pekle. Pořekadla spojená s čerty jsou použita ve vtipných replikách. Ostatně mnohé repliky z tohoto filmu jsou známé a žertovně používané v hovorech lidí.

Rodinné morálky

I tato pohádka patří celkovým charakterem do Morálky přísného otce. Obsahuje jasné rozlišení dobra a zla i kladných a záporných hrdinů, stejně jako rozdílů mezi členem rodiny vlastním a cizím. Dále také přísný nebo fyzický trest za porušení morálních pravidel. Potrestanými hříchy jsou zde především zabití, chamtivost, marnivost, nepoctivost, podvod a přetvářka.

Konzervativní morálka by se dala vztáhnout i na uspořádání pekla, kde je dána jasná hierarchie v postavení čertů, od nichž je nejvyšší autoritou (Luciferem) vyžadována absolutní poslušnost, a za jakékoliv porušení pravidel či nesplnění rozkazu je viník nekompromisně potrestán. Peklo se takto prezentuje i navenek, pro lidi představuje přísnou a trestající autoritu.

U konkrétních rodin se opět vyskytují různé modely. Podobně jako v pohádce *Tři oříšky pro Popelku*, je i v této motiv ztráty vlastních rodičů a útlaku ze strany rodiče nevlastního, rovněž macechy, která ovšem ve svých skutcích zajde ještě dále za hranici lidské morálky. I ona je ztělesněním zla a cizího, ničivého prvku. Její chování k nevlastnímu synovi je despotické, beze snahy o výchovu k samostatnosti, o rodinné morálce v tomto vztahu nelze mluvit.

Hrdinova původní rodina byla modelem Morálky pečujících rodičů, byla však narušena nepříznivými okolnostmi a později vpádem vypočítavé osoby. Hlavní hrdina však v sobě má, i přes tuto nepřízeň, dostatek vnitřní i morální síly, aby nakonec dokázal nad zlem zvítězit.

Ukázkou selhání liberální výchovy je rodinný model knížete a jeho dcer. Kníže se svým až příliš tolerantním a téměř lhostejným přístupem nedokáže správně korigovat sobecké a marnivé chování jedné ze svých dcer, prakticky ve všem jí ustupuje a plní její přání i na úkor ostatních lidí, jen aby se vyhnul její negativní reakci. A vypočítavá dívka jeho chování velmi zneužívá. Opakem je chování druhé princezny, která otce ctí a nikdy nestaví zájmy své nad zájmy druhých. Na tomto příkladu je vidět, jak může stejná výchova přinést u rozdílných lidí odlišné výsledky, a že i morálka pečujících rodičů musí stát na pevných základech. Neboť, jak je uvedeno v charakteristice těchto morálek, znamená tato projevovat lásku a zájem, ale ne

rozmazlovat.

Stejně krátkozraký je i jeho přístup ke svému správci a rádci, díky své liknavosti a přílišné důvěřivosti se jím nechá obelhávat a ožebračit. Tento postoj je i z hlediska politické morálky příkladem výrazného selhání autority. Lhostejnost vůči veřejným záležitostem přivádí celé knížectví k chudobě a bezpráví. Takováto politika je i v reálných podmínkách nepřijatelná a ve svých důsledcích ničivá. Stejně jako rodinná morálka, musí být i politická autorita postavena na stabilním základu s důsledným dohlížením na dodržování základních pravidel.

Čert a peklo v českém obrazu světa

Čert je personifikací zla a zároveň vykonavatelem trestu. Čerti v současných pohádkách již nemají zvlášť hrůzostrašné podoby, naopak bývají i zesměšněni, takže současným dětem na televizní obrazovce mnoho strachu nenahánějí. V jistém směru je vhodné nevyvolávat v dětech přehnanou úzkost, na druhou stranu je však otázkou, zdali přílišné zesměšnění nevede až ke ztrátě smyslu této postavy coby strážce spravedlnosti a moci trestající zlo. Neschopných a hloupých čertů se nikdo nezalekne, tím méně osoby porušující morálku.

Jazykový obraz *čerta* v češtině je velmi bohatý. Tato postava se hojně vyskytuje v české frazeologii, přísloví a pořekadla týkající se čertů a pekla jsou v naší mluvě velice rozšířená. *Čiň čertu dobře, peklem se Ti odmění. To mi byl čert dlužen. Čert aby to vzal...* To je jen několik příkladů z mnoha. Čert je často užívanou metaforou, většinou zosobňující něco, co nám škodí, je nepoctivé, ošklivé nebo jsme k tomu lhostejní. *Že se čerti žení*, říkáme o špatném počasí, toho, kdo nás rozhněval, posíláme *k čertu*. Když nám na něčem nezáleží, může to *vzít čert*. Čert se vztahuje se i k našim emocím, když jsme rozzlobení, tak se *čertíme* nebo jsme *se rozčertili, berou nás všichni čerti*. *Malovat čerta na zed'* znamená přehnaný pesimismus.

Za *čertovské* zároveň označujeme vše divoké a šibalské, s neposedným člověkem *šijí všichni čerti*, nezbednost je *čertovina*. Čiperné děti bývají nazývány *čertíky* nebo jim *čerti koukají z očí*. Čerti jsou také vyjádřením velkého množství nebo důrazu – *chodit po všech čertech*, mít děti jako *čertů*, něčeho je *po čertech málo*, něco *pálí* nebo *bolí jako čert*.

Čert je *nositel* – často něco nebo někoho *bere, nese, přináší a odnáší*. Čert je také *původce* špatného lidského charakteru, chování nebo úmyslů – *má to od čerta, čert ho má rád, čert se do něho obul, má čerta v těle*, atd. Čert/*Všichni čerti* jsou *místo*, kam posíláme někoho, koho už nechceme vidět nebo kde *chodí* někdo, komu cesta trvá příliš dlouho.

Čert je spojován s černou a červenou barvou, představující temnotu a oheň. *Čert je černý.* Domácí zvířata s černou barvou srsti se velice často pojmenovávají Čert. O neupraveném člověku s tmavými vlasy také většinou řekneme, že vypadá *jako čert*. A když odhlédneme od symboliky pekla, má čert zastoupení i v praktickém životě. V zemědělství se nástroj zvaný *čert* používá na vyorávání brambor.

V této pohádce se pořekadly o čertech a pekle také nešetří, používají je i sami čerti, což vyznívá poměrně humorně. „*Vstávej, čert nikdy nespí!*“ „*Kam čert nemůže, tam nastrčí bábu.*“ nebo „*Podle pekelného řádu platí: Co peklo schvátí, to už nenavrátí!*“ To je pár příkladů za všechny. A ostudou pro peklo je, když čertova omylu s Dorotou Máchalovou zneužije správce u soudu: „*Sám vidíte Jasnosti, jaká je to rodina. Peklo se nikdy nemýlí. To je důkaz!*“¹⁷

Peklo prostupuje český obraz světa také poměrně hojně. Kromě klasického náboženského pojetí *pekla* jako místa věčného utrpení, představuje, podobně jako čert, i určité negativní aspekty lidské existence, původce špatných vlastností a činů.

V běžném životě označujeme *peklem* tragické či ohrožující události a situace, často spojené s přírodními katastrofami, zejména ohněm. V lehčím smyslu tak nazýváme situace, které jsou nám hodně nepříjemné a těžko zvladatelné.

Přídavné jméno *pekelný* značí vše, co je významově spojeno peklem (*pekelný oheň, pekelná brána*), nebo co lidem v určitém ohledu nahání strach a obrazně je peklu přisuzováno (*pekelný stroj*). Dále také, podobně jako příslovce *pekelně*, vyjadřuje intenzitu nějakého jevu a důraz (*pekelný rámus*). Výraz *pekelně* bývá používán i v pozitivním smyslu (*pekelně dobré*).

V oblasti smyslů bývá *peklo* spojováno s vysokými teplotami, pálením a ostrou chutí.

Z frazeologie jsou známá rčení například: *Mít z pekla štěstí. Cesta do pekla je dlážděna dobrými úmysly. Kdo lže a krade, do pekla se hrabe. Peklo se nikdy nemýlí*, atd.

Konceptuální metafora

Váha

Konceptuální metafora *váhy* zde představuje spravedlnost a soud. Zastupuje justici, váží lidi podle hodnoty jejich myšlenek a činů, a konečnou platností určuje závažnost – *tíhu* -

17 *S čerty nejsou žerty* [film]. Režie Hynek Bočan. Československo, 1984.

jejich provinění. S kým miska vah klesne, propadá peklu.

Váhy jsou symbolem práva a spravedlnosti již od starověku, a i dnes jsou vyobrazeny na soudních budovách a ve znacích právnických fakult.¹⁸

V jazyce za *váhu* označujeme nejen nástroj na vážení, ale také měrnou jednotku samu. V obchodě *váha* souvisí s cenou, veškeré suroviny, stavební materiál nebo potraviny jsou oceňovány podle toho, kolik *váží*. Z toho vyplývá metaforický pojem VÁHA JE CENA a také VÁHA/CENA JE FYZICKÝ OBJEKT. O váze jako veličině mluvíme stejně jako o ceně, může být *vysoká* nebo *nízká*, *stoupá* či *klesá*, můžeme ji *zvyšovat* nebo *snižovat* či *redukovat*. Také říkáme, že *roste* a *pohybuje se*.

Váha i cena znamenají hodnotu věcí nebo jednání – smysluplné *váhu* či *cenu má*, nesmyslné nikoliv. Když je pro nás něco důležité, říkáme, že si toho *vážíme* nebo *ceníme*. A také, že je nám to *drahé*, *cenné*, *vážené*.

Vážení je myšlenkový proces – když nad něčím přemýšlíme, tak *uvažujeme*, při rozhodování danou věc *vážíme*, *zvažujeme*. Kdo *uvažuje* nad svým chováním je *uvážlivý*, stejně jako může být *uvážlivý* nebo *neuvážlivý* či *neuvážený* čin.

I v této pohádce je *zvažování* svého jednání důležité, pokud lidé *nevážili* své úmysly a činy na světě, *zváží* jim je poté pekelná váha. Ta nakonec určí *cenu*, jakou pro svět měli. Pokud *převažují* skutky špatné, je dotyčná osoba potrestána.

Shrnutí

Tuto filmovou pohádku považuji za poučnou a pro rozvoj povědomí morálních hodnot přínosnou. Spravedlnost i bezpráví je zde proti sobě postaveno jasně a srozumitelně, stejně jako egoismus a chamtivost proti skromnosti a dobrosrdečnosti. A ačkoliv se zpočátku může zdát zlo silnějším, protože se před ničím nezastaví, je stejně nakonec potrestáno. Důležité je, aby ti, kteří jsou jím stíženi, našli odvahu s ním bojovat.

Peklo je založeno na tom, že *váží* hodnotu lidských skutků, zkoumá tíhu jejich provinění. Člověk je oceňován podle svého chování, což je dle mého názoru z výchovného hlediska velmi příkladné.

18 epravo.cz. *Právní symbolika, I. Část* [online]. epravo.cz, a.s. [cit. 15. 12. 2015].
Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/pravni-symbolika-i-cast-21632.html>

Vysoce hodnotím i audiovizuální stránku tohoto filmu. Zejména prostředí pekla a proměny čertů ve zvířata jsou ztvárněny velmi zajímavě. Velkou devizou filmu je humor, který z něj činí navzdory těžkým dějovým situacím poměrně veselou podívanou. Právě tento aspekt mu zajišťuje tak velkou oblibu u diváků všech generací.

1.3.3 *Chaloupka na vršku*

Chaloupka na vršku je čtrnáctidílný loutkový televizní seriál z produkce České televize, natočený v roce 2006 režisérkou a Šárkou Váchkovou.¹⁹

Vypráví o obyvatelích české podhorské vesničky zhruba v 19. století., stěžejními hrdiny jsou děti. Ukazuje život tehdejších lidí, spjatý s koloběhem přírody a lidovými tradicemi, v každém díle je zobrazeno určité období roku s příslušnými obyčejí, svátky a slavnostmi, je vysvětlen jejich původ a význam. Tyto události jsou divákům prezentovány prostřednictvím zážitků hlavních dětských hrdinů.

Koloběh roku rámuje celý děj, je přítomen obsahově i jazykově, již v úvodu každé epizody je vypravěčem rok přirovnáván k točícímu kolu: „*Rok jak kolo točí se, dny si skládá v měsíce. Jak odzvoní Vánoce, zase znovu koulí se.*”²⁰

Rok je časovým úsekem, ohraničeným orientačními body podle přirozeného cyklu přírody. Právě ten pomáhá lidem dát celkovému běhu času určitý rámeček a řád. Měření času je v naší kultuře stěžejní. A stejně jako ostatní nehmotné fyzikální veličiny je čas, i jednotlivé jeho úseky (rok, měsíc, den), v jazyce konceptualizován pomocí fyzických jevů. Bývá přirovnáván k hmotnému objektu, ukotveném v prostoru, k něčemu, co můžeme fyzicky prožívat a smyslově vnímat. Přítomnost je *tady a teď*, minulost *před* tím, budoucnost *za* tím. Doba trvání může být *krátká* nebo *dlouhá* (stejně jako třeba nit nebo část cesty), někdy *nekonečná*. Říkáme, že čas *přichází* a *odchází*, *blíží se*, *je za dveřmi*, jako fyzický pohybující se předmět. Stejně tak *letí*, *uhání*, *utíká* nebo se naopak *vleče*. Často o něm také mluvíme jako o vodním toku²¹ – *plyne*, *protéká*, *něco přináší* nebo *odnáší* (jako tekoucí voda). Některá ustálená rčení odkaz na vodu přímo obsahují – *uteklo to jako voda*, *od té doby uplynulo mnoho vody*, aj. A stejně jako vodní tok *proudí* jenom jedním směrem, jeho běh nelze vrátit

19 Česko-slovenská filmová databáze. *Chaloupka na vršku* [online]. CSFD [cit. 10. 3. 2015].

Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/251386-chaloupka-na-vrsku/prehled/>

20 *Chaloupka na vršku* [televizní seriál]. Režie Šárka Váchková. Česko, 2006.

21 VAŇKOVÁ, I. *Nádoba plná řeči*. Vyd.1. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 798-80-246-1122-8

ani obrátit.

Rok bývá navíc díky tomu, že s chodem přírody svým způsobem opakuje, spojován s právě s *kolem* či *kruhem*. Proto se *roztáčí, točí, koulí* či jako kruh *uzavírá*. V různých kulturách, včetně té naší, je tak i zobrazován.

Času přinesla moderní doba ještě další metafory, zejména přirovnání k penězům, cennému zboží a zdroji prostředků potřebných k dosažení určitého cíle.²² Řčení, že ČAS JSOU PENÍZE jistě slyšel každý v životě mnohokrát. Tento metaforický pojem je v naší kultuře dnes již hluboce zakořeněn. Činnost, za níž je člověk finančně odměňován, souvisí většinou odpracovaným časem, stejně tak ceny za různé služby. O čase se vyjadřujeme jako o finančním zdroji, podobně jako peněz jej můžeme mít ho *hodně* nebo *málo*, učíme se s ním *hospodařit* a chceme jej dobře *investovat*. Často nám *dochází* a hledáme věci, které nám jej pomohou *šetřit*, snažíme se s ním *neplýtvat* a zbytečně ho *neutrácet*. Náš čas je *drahý* a pečlivě zvažujeme, čemu nebo komu jej *věnujeme, darujeme* či *obětujeme*, aby ho část *zbylo* také na nás. Také je slušné, když nám druzí za *náš čas* poděkují nebo zaplatí.

Z rodinných modelů převažuje v tomto seriálu morálka pečujících rodičů. Dětem jsou vysvětlována pravidla chování a možné následky jejich nedodržení, ne však pod hrozbou fyzických trestů. Jsou vedeny k pracovitosti, poctivosti a úctě k druhým, důraz je kladen na spolupráci a partnerství. Liberální morálka je zde plně funkční, nevykazuje žádné extrémy.

Shrnutí

Tento seriál není pohádkový, je založen na zobrazení reality, základní morální principy, včetně protikladu dobra a zla, jsou zde však jasně a srozumitelně prezentovány prostřednictvím jednotlivých postav. Z tohoto důvodu jej považuji pro děti za přínosný. Ukázka rozdílu běžného života v dřívější době a dnes je pro současné děti, často závislé na moderní technologii, v mnohém poučná. Naznačuje, že nic v životě není tak samozřejmé, jak se na první pohled zdá, a že v každé době je třeba vážit si všeho, co má člověk zrovna k dispozici. Což je z hlediska morální výchovy aspekt velmi důležitý.

22 LAKOFF, G., JOHNSON, M. *Metafory, kterými žijeme*. Brno, Host 2014, ISBN 978-80-7491-152-1, str. 20.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Průzkum reflexe vybraných pohádek u předškolních dětí

Průzkum reflexe obrazu světa vybraných pohádek proběhl 30. 3. 2016 v mateřské škole Čtyřlístek Všetaty, prostřednictvím volné besedy, za přítomnosti pedagožky. Zúčastnilo se ho 12 dětí, mezi nimi také obě mé dcery (věk: 3,5 a 6,5 roku).

Zjišťovala jsem znalost a oblibu analyzovaných pohádek a večerníčkového seriálu, jejich preference a důvody pro ni. Zajímala mne i obliba jednotlivých postav a vnímání jejich charakteru, dále i vnímání audiovizuální stránky těchto filmů.

Z odpovědí jsem zjistila, že uvedené pohádky jsou dětem většinou dobře známé a také oblíbené, zejména pohádka *S čerty nejsou žerty*, díky své humorné stránce. Večerníček *Chaloupka na vršku* je znám jenom některým, u někoho však pomohlo připomenutí, a i v tomto případě byly ohlasy kladné. Při reflexi těchto snímků hrála samozřejmě roli i četnost jejich zhlédnutí, pokud je děti viděli opakovaně, pamatují si více podrobností.

U pohádky *Tři oříšky pro Popelku* je, zejména u děvčat, nejoblíbenější postavou Popelka. Jako důvod uváděly, že „je hezká“ a „má krásné šaty“. I to, že je „hodná“ hrálo v jejich preferencích roli, ale vizuální stránka stála v tuto chvíli na prvním místě. Vizáž hrdinů je pro děti důležitá, i když jejich charakter si také dobře pamatují.

Macechu považují jednoznačně za „zlou“. Vidí její ošklivé chování k Popelce a snahu v závěru prince oklamat. A i vizuálně byla hodnocena záporně.

Zajímal mne i názor dětí na královskou rodinu, ta se dětem líbí, krále s královnou považují za hodné a nepříliš přísné rodiče. Model pečujících rodičů je dětem příjemnější než model přísného otce. Dobro vidí na straně těch, kteří fyzicky netrestají.

V pohádce *S čerty nejsou žerty* byl nejoblíbenější postavou téměř u všech dětí Lucifer. Dále samozřejmě i oba hlavní hrdinové a u děvčátek hodná princezna Adélka. Hlavní záporná postava Dorota Máchalová byla stejně jako macecha z *Tří oříšků pro Popelku* jednoznačně označena za „zlou“. Podle dětí si peklo zasloužila. Zobrazení kladných a záporných postav je i v této pohádce srozumitelné.

Na čerty v této pohádce reagovaly děti kladně. Podle nich je s nimi legrace a nevypadají děsivě. Na otázku, zdali by se jich i ve skutečnosti bály, odpovídaly ovšem převážně, že ano. Až po připomenutí, že jsou tito čerti hodní, se jejich odpovědi trochu změnily. Z toho je vidět

hloubka obav z těchto bytostí, pokud by mělo dojít k reálnému setkání s nimi. Ta představa dětem nahání strach, ačkoliv na televizní obrazovce je přijímají bez problémů. Je znát, že odlišují reálný svět od fiktivního, ale čert je postavou, která pro ně do reálného světa jednou za rok fyzicky vstupuje, takže je skutečná i jeho hrozba.

Ohledně chování obou princezen měly děti také poměrně jasno, rozdílnost jejich povah si uvědomují velmi dobře. Adélka byla jako označována „hodná“ a Angelína „zlá“, protože „chce peníze na šaty“. Děti dokáží rozeznat sobectví jako jeden z typů zla (aniž by takto uvedenou kategorizaci vědomě používaly).

Ve večerníčku *Chaloupka na vršku* se dětem líbí především jeho hlavní dětské postavy. Líbí se jim zobrazený život dětí i prostředí, ve kterém se děj odehrává. Jsou pro ně zajímavé jejich hry, a zaujalo je také, když jsem jim řekla, že dříve neexistovala televize, rádio ani počítače, že si děti hrály hlavně v přírodě a s jednoduchými hračkami.

Na otázku, zdali by tak chtěly žít také, odpovídaly převážně kladně. Ta představa se dětem líbila, hlavně kvůli přírodě a zimním radovánkám, které byly zobrazeny pro děti lákavě.

Zjišťovala jsem také, jestli si děti všímají toho, jak hrdinové v těchto filmech mluví, ale na tuto otázku příliš odpovědět nedokázaly, pokud film neviděly víckrát, tak si to většinou nepamatovaly. Jazyková stránka pro ně v tomto věku ještě velkou roli nehraje, větší důraz kladou na stránku vizuální a celkový charakter postav. Pouze děti, které se na tyto pohádky a večerníček dívají častěji, si dokáží zapamatovat i jednotlivé repliky a dialogy.

Nakonec mne zajímala ještě reflexe pohádky *Ledové království*, kterou zmiňuji v brožurě v kapitole o vlastních zkušenostech s pohádkami. Ta je totiž v současnosti mezi dětmi velmi známá a značně oblíbená. Reakce na ni byly živější než na předchozí pohádky a večerníček. O jejím obsahu dokáží přemýšlet a rozlišovat v něm dobré a zlé, ačkoliv jsou tyto kategorie zobrazeny poněkud složitějším způsobem.

Z tohoto krátkého průzkumu vyplynulo, že analyzované pohádky jsou opravdu mezi dětmi oblíbené a dobře na ně působí. Obsahově jsou pro ně zajímavé a jejich vizuální stránka je jim příjemná. Neobsahují žádné drastické záběry, které by děti děsily či jinak odpuzovaly.

Jak již bylo uvedeno, při reflexi těchto snímků hrála roli i četnost jejich zhlédnutí. Pokud je děti viděly opakovaně, pamatovaly si více podrobností. Prokázalo se to zejména v určitém rozdílu reakcí mých dcer a ostatních dětí. Je patrné, že se těmito pohádkami blíže zabýváme, nejenom, že se na ně dcery velmi rády dívají, ale také že o jejich obsahu spolu mluvíme.

Potvrzuje se tím důležitost vzájemné komunikace mezi dospělým a dítětem.

Průzkum prokázal, že u předškolních dětí je role dospělé osoby jako zprostředkovatele velmi významná. Pokud jde o symbolické poselství pohádky, má jeho reflexe v tomto věku dítěte v podstatě dvě fáze – v té první jej díky zhlédnutí či poslechu dítě přijímá především do svého podvědomí, a aby s tímto materiálem poté dokázalo vědomě operovat, je potřeba s ním o něm hovořit. Pro efektivní reflexi je důležitá souhra obou faktorů.

2.2 Projekt bakalářské práce

Jak bylo již řečeno v úvodu, projektem této bakalářské práce je sepsání brožury *Řekněme to pohádkami aneb jak využít pohádek při výchově dětí*, mající ukázat rodičům hodnotu pohádek pro dětské vnímání, a možnosti jejich využití v praktické komunikaci s dětmi. Pokud porozumíme skryté symbolice pohádek a způsobu jejího působení na dětské chápání, může nám to pomoci při řešení konkrétních problémů.

V první části nazvané **Jak k nám mluví pohádky** se zaměřuji na to, co nám pohádky svou symbolikou sdělují a co pro nás znamenají, vycházím při tom z poznatků zpracovaných v teoretické části bakalářské práce.

V první kapitole se věnuji charakteristice pohádky jako žánru, jejich klasifikaci, nejčastěji zobrazovaným motivům a vlivem pohádek na děti. Zde převažuje pohled psychologický, s cílem ukázat hodnotu pohádek pro dětský myšlenkový a emoční vývoj. Z námětů se zaměřuji především na definici dobra a zla a na mezilidské, zejména rodinné vztahy. Pokouším se objasnit význam zobrazovaných prototypů a jejich poselství pro recipienty.

V kapitole druhé se zabývám hlediskem kognitivní lingvistiky a snažím se čtenářům v krátkosti tento obor představit. Uvádím pouze základní charakteristiky, které mají veřejnosti o tomto přístupu k jazyku poskytnout obecné povědomí, srozumitelné i laikům. Cílem není odborný výklad a rozbor podrobností, jde spíše o to, rodičům tento pohled přiblížit.

Třetí kapitola obsahuje analýzy vybraných pohádek a večerníčkového seriálu, zde jenom obohacené o citáty z jednotlivých filmů. Analýzy pohádek mají rodičům ukázat, že v jejich ději jde skutečně o víc než o pouhý nahodile smyšlený příběh, ale že zobrazované situace mají jasný výpovědní záměr.

Ve druhé části s názvem **Jak o pohádkách mluvíme my** se soustředím na percepci

pohádek, ukazují výsledky průzkumu reflexe analyzovaných pohádek a uvádím praktické příklady práce s pohádkovými motivy.

První kapitola je věnována zmiňovanému průzkumu u skupiny předškolních dětí z mateřské školy v mém bydlišti. Otázky a odpovědi jsou zde zpracovány stejným způsobem jako v praktické části mé bakalářské práce. Čtenáři tak mohou získat představu, jak děti na tyto pohádky nahlíží a jaká fakta z tohoto průzkumu vyplývají.

Praktické zkušenosti s využitím pohádek při komunikaci s dětmi jsou popsány v kapitole druhé. Jde o zkušenosti vlastní i zprostředkované.

Ve třetí kapitole uvádím pohádku, vymyšlenou zhruba sedmiletým dítětem. Je velmi zajímavou ukázkou dětské kreativity a schopnosti práce nejen se slovy, ale zároveň i s rodinným a jazykovým motivem. Dle mého názoru se k tématu vztahu myšlení a jazyka poměrně hodí, a vzhledem k věku autorky je značně obsahově i jazykově vyspělá. Navíc čtenáře jistě i pobaví.

Tuto pohádku k bakalářské práci přikládám spolu se souhlasem zákonného zástupce s jejím použitím pro účely projektu bakalářské práce.

3 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se věnuje působení pohádek na děti předškolního věku.

Zkoumání prokázalo psychologickou a výchovnou hodnotu pohádek a jejich potenciál při praktické komunikaci s dětmi. Vzhledem k tomu, že mám dvě děti předškolního věku, měla jsem možnost předkládané teorie bezprostředně ověřovat v praxi.

Průzkum potvrdil, že vědomá práce s pohádkami prohlubuje jejich reflexi a uvědomění si jejich symbolického poselství. Dále ukázal, jak významná je v tomto procesu role dospělé osoby, coby prostředníka mezi dětmi a vnímanými jevy. Mediální komunikát sám o sobě nikdy plně nenahradí přímou osobní komunikaci, může ji však být značně nápomocný, pokud s ním budeme efektivně pracovat. V případě, že ponecháme tuto “práci” pouze na médii samotném, ochuzujeme dítě o možnost vědomého zpracování jeho reflexe.

Trendem dnešní doby je nechávat děti, ať se u televizní obrazovky či počítačového monitoru “zabaví” sami, ačkoliv negativní dopad takového jednání je dnes již poměrně známý. Přestože dítě tohoto věku již rozeznává rozdíl mezi realitou skutečnou a tou na

obrazovce, pokud mezi nimi ztratí rovnováhu, dojde u něj k rozostření vnímání skutečného prostředí, omezení kognitivních schopností a deformaci jeho obrazu světa. Takové děti pak *myslí a mluví* tak, jako by byly součástí této vymyšlené reality nebo počítačové hry. A to je pouze cesta k budoucím psychickým problémům.

Naproti tomu pohádky jsou koncipovány tak, aby byly odrazem skutečného světa a situací, do nichž se v běžném životě dostáváme. Realitu nedeformují, jen ji formou modelových stavů pomáhají ujasnit. Kouzelné prvky jsou zde pomocným a zpestřujícím prvkem, ne náhražkou skutečných jevů.

Tato práce v mnohém obohatila můj výchovný přístup k dětem. Prostřednictvím brožury ***Řekněme to pohádkami*** aneb *jak využít pohádek při výchově dětí* bych chtěla zprostředkovat tyto poznatky ostatním rodičům a čtenářům, kteří mají o toto téma zájem.

4 Seznam použitých informačních zdrojů a pramenů

Literatura

HOLUBOVÁ, Lucie. *Archetypy hrdinů v současných českých pohádkách a jejich percepce dětmi*. Plzeň, 2012. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická. Katedra psychologie.

LAKOFF, George. *Ženy, oheň a nebezpečné věci*. vyd.1. Praha: Triáda, 2006.
ISBN 80-86138-78-X

LAKOFF, George.; JOHNSON, Mark. *Metafora, kterými žijeme*. Brno: Host 2014.
ISBN 978-80-7491-152-1

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Vyd. 2. Praha: Academia, 1968, str. 467.

NĚMCOVÁ, Božena.; ERBEN, Karel Jaromír. *Nejkrásnější pohádky*, vyd. 1. Brno: Československý spisovatel, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-8739-101-3

SOKOL, Jan. *Člověk a náboženství*, 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-886-4

VAŇKOVÁ, Irena.; NEBESKÁ, Iva.; SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie.; ŠLÉDROVÁ, JASŇA. *Co na srdci, to na jazyku*, vyd. 1. Praha, Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0929-3

Elektronické zdroje

Česko-slovenská filmová databáze. *Chaloupka na vršku* [online]. CSFD [cit. 10.3.2015].
Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/251386-chaloupka-na-vrsku/prehled/>

Česko-slovenská filmová databáze. *S čerty nejsou žerty* [online]. CSFD [cit. 15.12.2015].
Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/821-s-certty-nejsou-zerty/prehled/>

Česko-slovenská filmová databáze. *Tři oříšky pro Popelku* [online]. CSFD [cit. 10.11.2015].
Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/9430-tri-orisky-pro-popelku/prehled/>

LUKEŠ, D. *Morální politika podle Lakoffa* [online]. Dominik Lukeš [cit.3.4.2016]. Dostupné z: <http://www.dominiklukes.net/bibliography/morlnpolitikapodlelakoffa>

epravo.cz. *Právní symbolika, I. Část* [online]. epravo.cz, a.s. [cit. 15.12.2015].
Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/pravni-symbolika-i-cast-21632.html>

Filmy

Chaloupka na vršku [televizní seriál]. Režie Šárka Váchková. Česko, 2006.

Tři oříšky pro Popelku [film]. Režie Václav Vorlíček. Československo, NDR, 1973.

S čerty nejsou žerty [film]. Režie Hynek Bočan. Československo, 1984.

Ledové království [film]. Režie Chris Buck, Jennifer Lee. USA, 2013

Ostatní prameny

BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek*. NLN s.r.o., 2000. ISBN 80-7106-290-1

ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*, vyd.1. Praha: Albatros, 1990.

ISBN 80-00-00060-1

DOLEŽALOVÁ, Andrea. *Názvy d'ábla v češtině a jejich ekvivalenty v jiných slovanských jazycích*. Brno, 2012. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta filozofická.

ERBEN, Karel Jaromír. *České národní pohádky*. Praha: Levné knihy KMa, 2000. ISBN 80-864-2525-8

PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádek a jiné studie*. Jinočany: H&H 1999. ISBN 9788073190859

VON FRANZ, Marie-Louise. *Psychologický výklad pohádek*, Praha: Portál, 2015.

ISBN 978-80-262-0863-1

PODGORNÁ, Anna. *Etika ve filmových pohádkách*. Brno, 2014. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta filozofická.

ŠTIPÁKOVÁ, Martina. *Pohádky a morální vývoj dítěte*. Brno, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií.

5 PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha č. 1 **Souhlas zákonného zástupce**